

ETNOLOGIJA IN DIGITALNA HUMANISTIKA

Digitalne zbirke v vsakdanji rabi

Zvečer se vrnem iz terena, polna vtisov celega dne, »opremljena« s podatki, terenskimi zapiski, fotografijami, avdio in video posnetki. Velik del opravljenega dela je že za menoj, vendar je veliko še treba narediti, najprej urediti zbrano gradivo. Ena izmed glavnih metod etnologije in kulturne antropologije je etnografija, delo na terenu. Seveda to ne pomeni le stalne navzočnosti in spremljanja kulturne dediščine v vsakdanjem življenju. Z delom na terenu pa raziskovalci niso le opazovalci dediščine, temveč tudi akterji njenega ustvarjanja. To se začne z ustrezno dokumentacijo, zapisi, hrambo in upravljanjem pridobljenih podatkov. Le ustrezno zbrani, obdelani in shranjeni nam lahko kar najboljše služijo za nadaljnje raziskovalne namene ter zagotavljajo preglednost, boljše uporabnost in seveda dostopnost. Slednje je s pomočjo digitalizacije in uporabo svetovnega spleta vse lažje doseči. Etnologi in kulturni antropologi si namreč v zadnjem desetletju vse bolj pomagajo z računalniki, elektronskimi mediji, uporabljajo svetovni splet in informacijske tehnologije, zato lahko govorimo o t. i. digitalni humanistiki, ki omogoča dostopnost in širitev humanistike.

Verjetno se jezuitski pater Roberto A. Busa, oče digitalne humanistike, leta 1949 niti ni zavedal, da je začel z delom, ki bo postalo mejnik začetka digitalne humanistike in je po svojem konceptu še danes monumentalno. Želel je izdelati *index verborum* vseh besed v delih sv. Tomaža Akvinskega, tj. seznam več kot 11 milijonov besed srednjeveške latinščine. Da bi pri tem uporabil informacijsko tehnologijo, se je povezal s tedaj ustanovljeno korporacijo IBM. Skupaj so začeli z digitaliziranjem, ki je trajalo skoraj 30 let. Najprej je bilo celotno besedilo spremenjeno v milijone perforiranih kartic, pozneje v kilometre magnetnih trakov, nazadnje pa so s prvim konkordančnim programom v zgodovini digitalne humanistike spremenili vse besede iz *Opera omnia* sv. Tomaža Akvinskega v posebno bazo, ki danes obsega 20 milijonov vrstic na 65.000 straneh v 56 knjigah, ki sestavljajo tiskano izdajo *Index Thomisticus* (1976) (Winter 1999: 7–8; Ogrin 2005: 13). Tretja faza se je začela 1987 s pripravo prenosa podatkov na zgoščenko; prvič so bili izdani leta 1992 (Busa 2004).

Vse od 60. let prejšnjega stoletja so se množile sorodne pobude in z dostopnostjo osebnih računalnikov po letu 1980 se je tudi delež digitalnih zbirk začel povečevati, ne glede na to, kakšen je vir dokumenta – pisni, slikovni, zvočni ali vizualni. Inventarne knjige so začele nadomeščati podatkovne baze, digitalizacija pa je omogočila uporabnikom boljše in predvsem hitrejšo raziskovalno pot. Le z enim klikom imamo na našem zaslonu dostop do različnih depojev, muzejev in pester izbor virtualnih predstavitev na domačih spletnih straneh ustanov in društev. Iz domačega naslanjača si lahko ogledamo (arhivski) posnetek s terena, preberemo članek iz leta 1906 ali poslušamo izvorni zvočni glasbeni zapis prve zdravice. Primer za ogled raznovrstnih dejavnosti, ki jih ponuja digitalizacija v humanističnih vedah, lahko dobimo

pri angloameriških združenjih za računalništvo v humanistiki¹ ter njihovih glavnih članih. Na njihovih spletnih straneh se lahko razgledamo po obsežnih institucionalnih, raziskovalnih in izdajateljskih oz. prezentacijskih dejavnostih, ki se v zadnjem času širijo in stopnjujejo.

In kakšne so prednosti digitalizacije ter kakšna je njena uporabnost? Po mnenju mnogih procesi digitalizacije

spreminjajo metodološko podlago humanistike in večdisciplinarnost, kar v praksi lahko pomeni povezave med različnimi vede z elementi informacijske tehnologije; spreminjajo potek dela, saj lahko poteka celo v mednarodnem sodelovanju, izmenjavi mnenj, izkušenj in t. i. dobre prakse v novih oblikah sodelovanja; spreminjajo – kar je s humanističnega gledišča najbolj pomembno – vrsto evidence nad gradivom in s tem povezan način analize in predstavljanje gradiva. (Ogrin 2005: 12)

Nekaj primerov in aktualnih polemik je bilo predstavljenih tudi na etnološkem večeru *Etnologija in digitalna humanistika*, ki ga je Slovensko etnološko društvo organiziralo 24. aprila 2014 v Slovenskem etnografskem muzeju.² Glavnino je sestavljala predstavitev konkretnih projektov v etnologiji, ki hkrati uporabljajo informacijsko tehnologijo v najširšem pomenu besede ali temeljijo na njej. Večer in pogovor so vodili Mihaela Hudelja, Miha Peče in Barbara Sosič, nekaj primerov dobrih praks pa so predstavili še dr. Saša Poljak Istenič, dr. Špela Ledinek Lozej in doc. dr. Drago Kunej.

Na spletu obstaja in se na novo pojavlja vrsta novih portalov in različnih digitalnih zbirk, s katerimi raziskovalci ali ustanove želijo uporabnikom približati in ustrezno predstaviti segmente kulturne dediščine, bodisi premične, nepremične ali duhovne. Z vsakim takšnim dogodkom pa se digitalizacija in konkretni primeri približajo širši javnosti, tj. uporabnikom. Naj naštejemo le nekatere predstavljene baze in projekte, ki pa so popolnoma različni. To so podatkovna baza in brskalnik Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo EtnoInfoLab; spletni portal Etnofolk, v katerem so poleg Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU sodelovali še etnološki inštituti češke, slovaške in madžarske Akademije znanosti, Univerza Mateja Bela (Slovaška) in IT-podjetje AiP Beroun (Češka); računalniška baza podatkov

1 Glej na primer spletne strani in povezave krovne zveze The Alliance of Digital Humanities Organizations – ADHO (<http://adho.org/>) ali evropske zveze The European Association for Digital Humanities – EADH (<http://eadh.org/>).

2 V skoraj istem obdobju so se tudi na Hrvaškem pogovarjali o podobni temi; 28. aprila 2014 je potekal znanstveni posvet z naslovom *Dva dana za baštino. Digitalizacija kao stara/nova strategija upravljanja baštinom*, ki ga je Hrvaško etnološko društvo organiziralo v sodelovanju z Oddelkom za etnologijo in kulturno antropologijo in Oddelkom za informacijske in komunikacijske znanosti Filozofske fakultete v Zagrebu (Spletni vir).

* Ana Vrtovec Beno, univ. dipl. etnol. in kult.antropol., mlada raziskovalka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 1000 Ljubljana, Zavetiška 5, ana.beno@gmail.com.

Slovenskega etnografskega muzeja, imenovana Galis, omogoča ogled depojev in fototeke na spletni strani omenjenega muzeja; projekt Zborzbirk predstavlja različne zbirke med Alpami in Krasom; t. i. EtnoMuza je digitalna multimedijška shramba slovenske ljudske glasbene in plesne kulture; SIDIH pa je spletni iskalnik slovenske humanistike in umetnosti. Omenjene baze se razlikujejo po virih, ki jih vsebujejo, metodah dela in načinih vnašanja podatkov ter naposled tudi po namenu in uporabnikih. Lahko se spreminjajo, razvijajo, dodajajo in posodablajo. Uporabniku digitalizacija omogoča primerjavo podatkov in iskanje po različnih merilih in kategorijah.

Predstavitvam je sledila odprta razprava o posamičnih aktualnih vprašanjih ter o možnostih srečevanja etnologije in informatike. Po odzivih in obiskanosti pogovornega večera lahko sklepam, da je zanimanje za digitalne zbirke in digitalizacijo v humanistiki veliko, in prav je tako. Tudi mlade etnologe in kulturne antropologe navajamo na uporabo spleta in iskanja po digitaliziranih zbirkah, jih seznanjamo z novimi možnostmi in njihovimi oblikami; želimo, da jim postanejo pomoč pri študiju.

Vendar, ali digitalizacija v etnologiji in kulturni antropologiji pomeni upad obiska arhivov in klasičnih dokumentacij ustanov? Ali to pomeni, da med raziskovalci ne bo več zanimanja za fizične oblike, na primer brskanje po knjigah, poslušanje posnetkov na matricah, pregledovanje fotografskih albumov ali ogled zbirke v živo? Menim, da »stara šola« ne bo nikoli nemodna.

Elektronske izdaje nam res omogočajo hitrejši pregled gradiva in kakovostnejšo evidenco, vendar se vsak pravi raziskovalec zaveda, da, če se omejimo na »možnosti računalnika, potem humanist brez tega stroja nima več svojega predmeta. Dobil je veliko evidenco, a izgubil svoj lastni cilj. Dobil je moč, a izgubil dušo« (Ogrin 2005: 19).

Zato omogočimo širši javnosti dostop prek spleta do etnologije, kulturne dediščine, bogastva, ki ga naše ustanove hranijo, vendar ... čez dan se pa le srečajmo na terenu!

Literatura

BUSA, Roberto A.: Foreword: Perspectives on the Digital Humanities. V: Susan Schreibman idr. (ur.), *A Companion to Digital Humanities*. Oxford: Blackwell, 2004 (dostopno na: <http://www.digitalhumanities.org/companion/>).

OGRIN, Matija: Uvod. O znanstvenih izdajah in digitalni humanistiki. V: Matija Ogrin (ur.), *Znanstvene izdaje in elektronski medij*. Ljubljana: Založba ZRC, 2005, 7–21.

WINTER, Thomas Nelson: Robert Busa, S.J., and the Invention of the Machine-Generated Concordance. *The Classical Bulletin* 75/1, 1999, 3–20.

Spletni vir

Hrvatsko etnološko društvo: *Dva dana za baštinu*. *Digitalizacija – stara/nova strategija upravljanja baštinom*, 28. 4. 2014; <http://www.hrvatskoetnologodrustvo.hr/novosti/predavanja/dva-dana-za-bastinu-digitalizacija-stara-nova-strategija-upravljanja-bastinom>, 13. 6. 2014.

MALA ŠOLA ETNOLOGIJE 2014

S projektom »Mala šole etnologije« smo si tudi letos prizadevali za boljše poznavanje etnološke vede med laično javnostjo. Na letošnjih delavnicah so sodelovali tako najmlajši, ki so se z etnološko tematiko šele seznanili, kot tudi odrasli. Z delavnicami smo skušali udeležencem približati vsebine, ki so drugače sicer zanje precej abstraktne. Uspešno dosežen cilj delavnic je bil seznaniti udeležence s kulturno dediščino na različnih ravneh njene pojavnosti ter jih v neposrednem stiku z njenimi posamičnimi elementi pripeljati do tega, da jo spoznajo kot javno dobro ter si do nje ustvarijo tako individualen kot tudi družbeno odgovoren odnos.

Prvo delavnico – *Od zrna do hlebčka*. *Spoznavanja mlinarske obrti ter peke kruha* – je 11. junija 2014 na Dolenčevem mlinu v Podlipoglavu organizirala Aleksandra Renčelj Škedelj v sodelovanju z lastnico Dolenčevega mlina Olgo Avsec in njenim sinom Matijem.

Skupini otrok iz vrtca Hansa Christiana Andersena, enota H. C. A. v Šiški, ki sta se udeležili delavnice spoznavanja mlinarske obrti in peke kruha, sta bili pri pogovorni urici v vrtcu dan pred odhodom na Dolenčev mlin seznanjeni z glavnimi pojmi, povezanimi z mlinarsko obrtjo. Delavnica na Dolenčevem mlinu v

Podlipoglavu je bila razdeljena na dva dela. Najprej so otroci s tipanjem in razločevanjem oblik in barv spoznali različne vrste žita ter si ogledali dele mlinskega mehanizma, ob tem pa slišali veliko zanimivih zgodbic, povezanih z življenjem mlinarjev. Drugi del delavnice je bil namenjen razlagi, kako od zrna pridemo do kruha. V tem delu so otroci sami zamesili vsak svoj hlebček kruha, ki so ga potem s pomočjo lastnice mlina dali peči v veliko krušno peč. Da so otroci lažje počakali na pečene hlebčke, smo organizirali igro lov na zaklad. Mlinarjev sin Matija se je preobelel v gozdnega škrate in zbranim otrokom prebral ljudsko pravljico o izgubljenem mlinčku. Ko je končal, je otrokom povedal, da je v mlinu skrit zaklad, ter jih nato usmerjal pri iskanju. Na ta način so otroci spoznavali tudi različne stavbne dele hiše z mlinom ter ponovili dele mlinskega mehanizma. Ko so našli zaklad, so z veseljem ugotovili, da gre za škatlo, polno domače orehove potice, s katero so se ob koncu tudi posladkali. Delavnice se je udeležilo 40 otrok, starostne skupine od 4–6 let, v spremstvu štirih vzgojiteljic.

Drug del programa pa je, lahko rečemo že tradicionalno, potekal v Kulturnem domu Krško, enota Mestni muzej Krško. Alenka Černelič Krošelj in Helena Rožman sta vodili delavnici, ki sta

* Dr. Helena Rožman, prof. zgod. in univ. dipl. etnol., muzejska svetovalka, vodja enote Mestni muzej Krško, Kulturni dom Krško, 8270 Krško, Valvasorjevo nabrežje 4, helena.rozman@mestnimuzejkrsko.si; Alenka Černelič Krošelj, prof. umet. zgod. in univ. dipl. etnol. in kult. antropol., direktorica, Posavski muzej Brežice, 8250 Brežice, Cesta prvih borcev 1, alenka.cernelic-kroselj@guest.arnes.si; Aleksandra Renčelj Škedelj, univ. dipl. etnol. in kult. antropol., konservatorica, ZVKDS OE Ljubljana, 1000 Ljubljana, Metelkova ulica 6, sasarencej@yahoo.co.uk.